

ZAEMURIS

LATGALES NOVADA NEDĒLAS LAIKRAKSTS

Nr. 20 (65)

1996. GADA 31. MAIJS

CENA 5 SANTĪMI

HRONIKA

ŽURNĀLA TITULLAPA

O Rožkalnu pagastā bija Arendoles pamatskola un atradās muižas ēkā, sociālisma posmā tika slēgta, bērni mācījās citur, tad ar Latvijas trešo atmodu, pateicoties rajona padomes skolu valdes neatlaidībai un LR 5. Sacimas deputātu atbalstam atjaunota. Tiesa gan, pieticīgākās telpās. Un te tad 18. maijā tika rīkoti plašās pasākums — bijušo audzēkņu salidojums, kurā piedalījās LR vēstnieks A. Sarkans, literatūrzinātniece J.

Attēlā: noskaņa Dievnamā.

M. VASILJEVS, LUDZA

GARIGĀS DZĪVES HRONIKA

ĀRĪ KĀRSĀVĀ TOP JAUNĀ BAZNĪCA

Nesen kaimiņu, Balvu rajonā Baltinavas Romas katoļu draudzes prāvestam un kultūrvēsturniekam Jānim Svilānam apritejā 80 dzīves gadi. Sakārā ar jubileju viņš apbalvots ar ministru kabinetu atzinibas rakstu. To pasniegt bija uzticēts Valsts kultūras ministram O. Spārītim un parlamentārajai sekretārei, Saeimas deputātei A. Rugātei. Pa ceļam uz Baltinavu ministrs apmeklēja Malnavas Romas katoļu draudzi un tikās ar prāvestu Jāzepu Agloni, kura pavadībā apskatīja jaunās katoļu baznīcas atsākto celtniecību Kārsavā. Ministrs kopā ar pavadītājiem uzķāpa celtnē, iekārtījās projekta dokumentācijā, novērtēja darba gaitu,

interesējās par nodrošinājumu ar materiāliem, speciālistiem un galvenais — līdzekļiem celtniecības tālakai izvēršanai, kas par nozēlošanu ir galvenais iemesls, ka būvdarbi rit gausi. Un tomēr — kaut arī lēni, aizsāktais virzās uz priekšu, tādēļ ministrs izteica priekšlikumus par altāra iespējamo noformējumu.

Ciemīš iegriezās arī vecajā koka baznīcā, apskatīja svētbildes, vērtēja to mākslinieciskā izpildījuma augsto limeni.

Pēc prāvesta ielūguma ministrs apmeklēja arī vija personīgo bibliotēku, un iepazīnās ar tajā esošo garīgās un cita satura literatūras bagāto klāstu.

PRELĀTS DR. K. RUČS

DIEVMĀTES GODINĀŠANA MĀRAS ZEMĒ

Dievmātes Jaunavas Marijas godināšana Livonijā, t. i. Latviju un Igauniju, sākās ar kristīcības ievešanu šajās zemēs. Par to liecina Jaunavas Marijas vārdā iesvētītās baznīcas, kapellas, altāri, viņas svētku dienas u. c., kā arī vairāku senās Rīgas brālibu dibināšana un darbība viņas aizbildnībā.

Pat visa Livonija tika atvēlēta Dievmātei. Indriķis savā hronikā liecina, ka Rīgas bīskaps Alberts trešajā valdiņās gadā (1199—1200) Rīgas bīskapa katedrāli un visu Livoniju atvēlējis Vissv. Jaunavai Marijai («cathedram Episcopalem cum tota Livonia Beatissimae Dei Genitricis Mariae honori deputavit» — skat. Indriķa hronikā, 6,3 un arī sal. Atskauju hronika, Pilskalns 1960. g., num. 440). Kopš tā laika Livonija tika sauktai par Māras Zemi (Terra Marianā).

Livonijas atvēlēšanu Jaunavai Marijai apstiprināja pāvests Innocents III 4. Laterana koncilā

(1215) un proklamēja Livoniju, t. i. Latviju un Igauniju, par Māras Zemi. Ar to pāvests tāpat kā Dieva Dēla Jēzus Kristus zemi — Palestīnu, arī Dievmātes Jaunavas Marijas zemi — Livoniju pārņēma savā un visas Baznīcas tēvišķā gādībā. («Sicut terram Filii, sic et terram Matris paternae sollicitudinis nostrae studiis semper promovere curabimus» — «Tāpat kā Dēla zemi arī Mātes zemi Mēs vienmēr patūsim savā tēvišķā gādībā,» — Indriķa hronikā, 19,7; skat. «Messe und kanonisches Stundengebet nach dem Brauche der Rīgaschen Kirche im spateren Mittelalter von Hermann v. Bruiningk, Rīga 1904. g., 163. lpp.»).

Visspirms jaatzīmē Rīgas katedrāles jeb dombaznīcas tituls un tās iesvētīšanas svētki. Pati pirmā baznīca senajā Rīgā bija iesvētīta Jaunavas Marijas vārdā. Tā atradās netālu no tagadējās Sv. Jāņa baznīcas. Par to hronists Indriķis stāsta šādi: «Kad 1215. gadā

Jaunavas Marijas baznīca nodega, tad arī pilsētas nocietinājumu mūriem, pie Daugavas, tika iesākta būvēt jauna baznīca, zem tā paša vārda.» (Indriķa hronikā, 13,3). Tā sākta būvēt 1211. gadā.

Šī jaunā Dievmātes Jaunavas Marijas baznīca, ar dažām pārmaiņām, arī palika tāda līdz mūsu laikiem, kādu to redzam vēl tagad Rīgā. Kad būve bija jau pabeigta, bieži to dēvēja par «Marijas» vai «Mūsu Mātes» baznīcu, kaut gan tai vēl nebija dots speciāls tituls. Katedrāles titulu pirmoreiz piemin Dionīzijus Fabricijs. Stāstidams par aizdegšanos 1547. gadā, viņš saka: «Rīgas katedrāle, kas dibināta ar Svētās Jaunavas Marijas debesis uzņemšanas titulu.» Pa daļai to apstiprina arī tas, ka domkapitula zīmogā bija Jaunavas Marijas debesis uzņemšanas attels.

Rīgas katedrāles jeb dombaznīcas titula svēki bijuši 15. augustā, Jaunavas Marijas debesis

uzņemšanas dienā un konsekrācijas jeb iesvētīšanas — tūlīt nākošajā dienā, t. i. 16. augustā, kā to norāda arhibiskapijas ģenerālkalendārs: «Katedrāles — baznīcas iesvētīšanas svētki ir otrā Jaunavas Marijas debesis uzņemšanas svētku dienā.»

Rīgas katedrāles jeb dombaznīcas lielais altāris ir bijis iesvētīts Jaunavas Marijas vārdā. Atbilstoši katedrāles titulam, šis altāris bijis rotāts ar cēlu mākslas darbu — Jaunavas Marijas debesis kroņēšanas svētleznu.

Rīgas katedrālē jeb dombaznīcā atradušās arī 2 Jaunavas Marijas kapellas. Par «Sāpīgas Jaunavas Marijas» kapellu, kura atradās dombaznīcas ziemeļu pusē, Indriķa hronika piemin šādi: «Šī pastāvīgā katedrāles kapella, kura atrodas dievnama ziemeļu pusē, ir mūsu labās Mātes Marijas godināšanai dibināta un konsekēta jeb iesvētīta.»

Arī Rīgas katedrāles jeb dombaznīcas vidū atradās Jaunavas Marijas altāris. Par to zinām no senās Rīgas arhibīskapa Silvestra raksta,

Nobeigums 4. lpp.

MAIJS — CĒLMALU KRUSTU SVĒTKI VIŠĀ LATGALĒ

Šodien izskan. Mēnesi laudis ik vakaru pēc dienas darbiem pulcējās sādžās, kur uzstādīti krucifiksi, lai ar dziesmām un lūgšanām godinātu savu patroni — Jaunavu Mariju. It visur sakopti un atjaunoti vecie krusti ar Pestītāja tēliem vai svētbildēm, jo daudz uzceltu no jauna, pie vieniem ieradās daži Dievmātes godinātāji, jo apkāmē kādreiz plaši sādžu vietās palikušas viena divas viensētas, un sanāca arī pulka dziedātāju jaunajos ciematos, balsis skanēja tālu.

SOLVITA ZĪMELE MAN TAS BIJA ATKLĀJUMS

Agates Kažemākas (Zīmeles, dzim. 1914. gadā) stāstijums: «Sparānu krucifiksu darināja mans tēvs Antons Zīmelis — kā no koka izgrebo Jēzus Kristus tēlu, tā arī pamatni, iespējams — arī uzrakstu. Viņam bija zelta rokas un tīcīga dvēsele. Antons bija tik liels dievļudzējs, ka pat kopīgās talkas allaž uzsāka lūgšanu. Prata darināt skaistus Kristus, enģēju un citus tēlus no koka un citiem materiāliem, bija arī diezgan izglītots, jo mājās turēja daudz grāmatu, burtoja pat latīnu valodā.»

Kurā tieši gadā šis krucifiks (attēlā) darināts, viņa neatceras, bet kad sākusi jau sevi apzināties — tas tur jau stāvējis. Tēvu zaudējusi diezgan agrā bērnībā, bet māti — septiņu gadu vecumā, tomēr atmiņas par tēvu iegūlušas dzīli sirdi — tik gudru un izveicīgu cilvēku apkāmē tik daudz tolaik nav bijis. Apstrādājot vilnu, savainojis labo roku, pēc šī netaisnā Dieva soda, kā domā stāstītāja, diezgan ātri sabrucis gan fiziski, gan arī garīgi. Miris Rīgā, slimīcā, aplabāts Sarkanāaugavas kapos.

Krucifiksam vieta izvēlēta apkārtājo māju centrā, to būvējis un cēlis A. Zīmelis uz savas zemes, pie tās robežas. Šeit Dieva

REDKOLĒĢIJA: Valija Berkina – Jēkabpils, Jānis Elksnis – Latgales Kultūras centra izdevniecība, Pēteris Gleizdāns – Rēzekne, Jānis Kokins – Daugavpils, Anita Petkune – Krāslava, Antons Rancāns – Preiļi, Antons Slišāns – Balvi, Viktors Trojanovskis – Ludza, Pēteris Zeile – Rīga, Jānis Žugovs – Rīga, ārzemju biroja vadītājs – Alberts Spoģis Minsterē.

STAŅISLAVS ŠNEVELIS

NEATPAZĪSTOT PAGĀTNI — NESAPRATĪSI NĀKOTNI

Ir pāgājuši bijušie, tagad vairs neatzītie valsts svētki — Latvijas atjaunošanas diena, 15. maijs. 1934. gada nakti no 15. uz 16. maiju prezidents Kārlis Ulmanis ar diviem armijas un diviem aizsargu pulkiem izdarīja valsts apvērsumu, izformēja Saeimu un kļuva par diktatoru. Ar to no komunistiem iemantoja fašistiskā diktatora slavu, jo viņi bija plānojuši Latvijas sagrabšanu un pievienošanu Krievijai. Latvijas rakstniecībā un inteleģēcē tolaik jau bija izplatījušās komunistiskās idejas, sākušas pārņemt arī zemniecību, kas ir viskonservatīvākā un patstāvīgākā tautas daļa.

Ja Ulmanis nebūtu izdarījis šo apvērsumu, to būtu paveikuši komunisti un «baigais gads» būtu pienācis sešus gadus agrāk. Būtu atkārtojis Krievijas variants, jo tur pirmie progresīvie ideju sludinātāji bija progresīvie un liberālie muižnieki, tumšie krievi strādnieki un zemnieki no politikas neko nesajēdzia un par to arī nemaz neinteresējās. Tiem jau bija vajadzīgi tikai «groši da harči horoši» (nauda un laba pārtika). Viss pārējais bija nieks. Bet, kad tur pie varas nāca sociālisms, pirmie nāvīgākie dzelēni tika vērsti tieši pret muižniecību — pirmajiem sociālisma ideju

izplatītājiem.

Varbūt mūsējie vidzemnieki un kurzemnieki arī partiju laikā tīk slikti nedzīvoja, bet Latgale gan bija atsāta pilnīgā novārtā un pameitas lomā. Un tieši šie seši K. Ulmaņa diktatūras gadi tai bija vienīgie attīstības un augšupejas gadi visā Latvijas diņu desmitu gadu mūžā. Ulmanis personīgi apbrākuja visu Latgalī, lai noskaidrotu un izlemtu, kas kur būvējams un darāms. Manā rīcībā nav statistisku datu, varu uzrādīt tikai to, kas pašam palicis atmiņā.

Mūsu pusē, turpat aiz ezera Labvāržos, Ulmanis uzcēla mirdzoši baltu trīsstāvu skolas ēku, kas skaisti ieklāvās kaļnainajā ainavā virs eglu meža galotnēm uz zilā debesu fona — tagad tās vairs nav.

Rēzeknes centrā K. Ulmanis būvēja, tikai karam sākoties nepabeidza, modernu viesnielu, ko tagad pazīstam ar «vecās Latgales» nosaukumu. Uzcēla staltu Valsts Zemes bankas ēku Rēzeknes ezera krastā, kuras tagad arī nav, tāpat Sāpju Dievmātes baznīca ir Ulmaņa «fašistiskās diktatūras» laika auglis no moderniem betona blokiem, kādus tikai tolaik prata ražot.

Mazliet sīkāk pakavējos pie Latgales viesnīcas būves, jo pats esmu celtnieks un tiku strādājis kopā ar

bijušiem šīs ēkas būvētājiem. Pamatakmēni iemūrēja pats K. Ulmanis. Vēl nebija nekādas celtniecības tehnikas, visus darbus strādnieki veica ar muskuļu spēku. Saņēma arī labu atalgojumu — zemākās kategorijas mūrnieks, vēl tāds pusmeistar — 8 latus dienā. Vidējās kategorijas mūrnieka alga bija 10 lati dienā, bet augstākās kategorijas meistars, kurš prata ātri un labi mūrēt, guva pa 12 latiem dienā.

Jāņem vērā, ka Latvijas celtnieki strādāja tikai vasarā, ziemā nekādi būvdarbi nenotika, būvnieku sievām nekadūs citus darbus nevajadzēja meklēt, varēja mierigi dzīvot mājās un audzināt bērnus, jo vīra sapelnītās naujas pietīka visam gadam un visai ģimenei. Betonētājiem, kā smagāka darba veicējiem, maksāja pa 20 latiem dienā.

Kāds rēzeknietis stāstīja, ka Rīgā, školādes fabrikā «Laima» ar spožām flīzītēm apmūrējis sienas un dienā

pelnījis pa 30 latiem. Līdz tam ne dzēris, ne pīpējis, bet, saņēmis tādu pasakainu algu, pasācis pīpēt un iedzert, meitas pašas nākušas uz viņa dzīvokli. Tas viss tajos laikos skaitījās ārkārtīgs notikums, par ko izdaudzināja pa visu valsti. Šādjabja pudele maksāja latu, arī eksporta svies-

ta kilograms tikpat, bet zemnieku ražotais bija uz pusi lētāks. Velosipēdi bija dārgi — 120 latu, labākā auduma uzvalks — 70 latus.

Atgriezišos visnīcas būvē. Kad strādnieki raka trančējas pamatiem, vienā stūri uzdzīrās uz plūstošās smilts. Izroc cik gribi, bet smilts pieplūst atkal no jauna. Jau izveidojusies dziļa bedre, uztaisījuši stalažas ar diviem spārniem. Vieni rok bedres dibenā un met zemi uz pirmajām stalažām, otrs grupa to tālāk pārvieto uz otrajām, tad trešie no turienes samet uz bedres malas. Inženieri nolēmuši šo bedri aizpildit ar akmeņiem. Rēzeknē darbojās zirgu iznomāšanas punkts, kura ipašnieks bija Kačarginšķis, tie visi bija lieli un spēcīgi vezumnieki. «Stiprs kā kačarginšķis zirgs» — tā vēl manā laikā teica par spēcīgajiem strādniekiem. Arī es šo goda nosaukumu biju izpelnījies, kaut gan atalgojumā saņēmu niecīgu dalīnu, saīdzinājumā ar Ulmaņa laika tarifiem.

Tad nu akmeņus veduši ar spēcīgajiem Kačarginšķi zirgiem un gāzuši bedrē. Bet cik pa dienu saved un samet, tik pa nakti nogrimst un pazūd. Tā strādājuši daudzas dienas, kamēr beidzot grimšana sākusi pierīt. Inženieri uz trotuāra nostādījuši viziru un sākuši vērot grimšanas intensitāti.

Sākumā tā bijusi centimers, tad jau milimetrs, līdz apstājusies, tad klājuši betona javu un sākuši veidot pamatus.

Uz pamatakmēns ievērtīšanas svinībām ierādās pats prezidents Kārlis Ulmanis. Šis pamatakmēns iemūrēts zem noapaļotā ēkas stūra ar pakāpieniem, speciāli sagatavotā kapsula ieliktas tolaik apgrozībā bijušās naudas zīmes un dokumenti ar valdības un pašvaldības vīru sarakstiem. Kapsulai jau iepriekš bija uzmūrēta niša, Ulmanis pasniedza kastīti ar javu un sudraba kēlīti. Kapsulu viņš ielicis nišā, žigli apsmērējis ar javu dažus kieģelius un aizmūrējis, tad katram strādniekam uzdzīvīnājis pa pieciem latiem.

Tāds ir nostāts par šo mūsu veco «Latgalī».

Taisnīgs un stingrs diktators būtu mums noderīgs, sevišķi tagad, kad valsti pārvalda komunisti un reketieri. Tomēr, pēc mana prāta, šodienas uzdevumiem Kārlis Ulmanis būtu par vāju, jo bija pārāk naivs un liberāls. Atcerēsimies kaut vai to nevienam nevajadzīgo muižu nosaukumu maiņu brīvās Latvijas pēdējos gados, pasakot: «Ja nav vairs muižkungu, lai nav ari muižu!» Un Ozolmuiža pārvērtās par Ozolaini, Bukmuiža — par Ezerniekiem un tā tālāk...

Mums būtu vajadzīgs tāds diktators kā ģenerālis Franko, kurš ilgus gadus valdīja Spānijā. Tad valsti bija miers un kārtība, tauta dzīvoja labklājībā un drošībā.

gerboni.

Pāvesta rezidence ir Vatikāna pils Romā, reizē ar to arī kā nelielās Vatikāna valsts galvasspilsēta.

Katrā gadā tiek izdota Svētā Krēslā gadagrāmata (Annuario Pontificio), kur apkopotas visas ziņas par katoļu Baznīcu un tās vadītājiem visā pasaulei.

Tāpat katram bīskapam ir savs sēdeklis — kūrija, katedrāle u. c.

Mūsu arhibiskapa metropolita J. Pujaņa baznīca ir Svētā Jēkaba katedrāle, bet pārējiem bīskapiem — Liepājas Svētā Jāzepa katedrāle Jelgavas Dievmātes Bezvainīgās Ieņemšanas katedrāle un Rēzeknes — Aglonas katedrāles, Aglonā — baziliaka.

A. BUDŽE

SVĒTAIS KRĒSLIS

Baznīcas valodā par pāvesta (Svēto vai apustulisko) Krēslu apzīmē Romas episkopātu, Romas kūriju. Plašākā nozīmē ar šo nosaukumu tiek apzīmēts viss pāvesta galms, kā arī ierēdu kopība, kas vajadzīga pāvesta primātam. Pāvesta pilnvarību un sūtni ir legāti ar ārkārtējām pilnvarām, viņu diplomātiskie priekšstāvji — nuncijs (sūtni) un apustuliskie vikāri (missiū zemēs).

Pāvesta krēslam kalpo arī t. s. pāvesta saime ar visiem Svētā Krēsla ierēdņiem un goda ierēdņiem ieskaitot arī pāvesta miesassargus (šveiciešus) un kalpotājus.

Katram pāvestam (tāpat arī bīskapiem) pēc viņa izvēlēšanas noteic viņa ģerboni, liekot pamātā viņa ģimenes vai personīgā kardināla

**KRISTĪŠANA UN IESVĒTĪŠANA
ATGŪTAJĀ DIEVNAMĀ**

Nesen atgūtajā luterānu baznīcā Svētās Trīsvienības draudze organizē kristīšanas un iesvētīšanas ceremonijas. Tas bija šī gada 21. aprīli, kad dievkalpoju mu vadīja mācītāja kungs Andris no Rīgas. Jaunais priesteris radīja nepiesiestības atmosfēru un sirsniņu. Pēc dievkalpoju ma un svētā vakarēdiena jaunieši organizēti dziedāja reliģiskas dziesmas, spēlēja arī interesantas spēles.

Attēlā šajā lappusē redzams Ilūtas Zelčas kristīšanas brīdis, pa kreisi no viņas dievnāmā stāv Simona un Ilona Akmēnes no Madonas rajona. Par godu tādam notikumam pavasarīgi skaitīti bija saposūšas gan svītinu «vainīcēs», uzvilkūšas košus tautu tērus, gan saposta baznīca (attēls 1. lappusē, kurā I. Zelča ir otrā no kreisās), radot brīdinātālo noskaņojumu. Noslēgumā I. Zelča piemiņai fotografiējās ar māsciu Lauru un mācītāju uz dievnāmā iejejas kāpnēm.

Vēl var piebilst, ka I. Zelča mācītās Rēzeknes mākslas koledžas keramikas nodalā, uz to atnākusi no Gulbenes rajona Lejasciema, tā paša, kurš latviesu kultūras vēsturē pazīstams kā rakstnieces Annas Sakses, dzēlnieces Tirzmalietes un daudzu citu darbinieku dzimtene.

**IET SAVU
CEĻU****PAR TIEM, KURI NEBAIDĀS
UZ AUGSTAJĀM MĀKSLAS
VIROTINĒM IET SAVU
CEĻU**

Pavasarīgi saulainajās Mākslas dienās daudzi laiku labprāt pavadīja brīvajā dabā, izmantoja plauksmes romantikas sniegātās iespējas un tiesības izteikt un apliecināt sevi. Varētu nosaukt desmitiem Rēzeknes mākslas koledžas talantīgo, dzīves priecīgo un reizē apzināti nopietno audzēkņu uzvārdus. Tie ne reizi vien tomēr jau izskanējuši manos rakstos novada preses izdevumos «Katolu Dzeivē» un «Zemturi», kuros mākslas dzīves problēmas, tās lielums un perspektīvas izgaismotas saprotami un daudz tuvāk, bez ākstīšanās kā vienā otrā rajona vai pilsētas lapelē iecienītā «ziņu grozā» (lasi: papīrgrozā). «Labais tonis» personībai, pēc šo rakstītāju domām, nav aizvainojošs (mirušo piemiņai derīgs gan).

Tāpēc nav brīnums, ka daudzi tiņi, kā perīfrijas žurnālisti, iši neizprot, kā mākslas koledžas jaunieši apgūst specialitāti. Domā, ka metālkalēji diendienā kāj kā dzeni, kokgriezēji tik griež un piegriež. Āmats jau netiek lamāts, Kultūras ministrijas mākslas mācību iestāžu audzēkņi izglītojas, apgūstot mākslas vispārizglītojošās mācību disciplinas — zīmēšanu, gleznošanu, mākslas vēsturi u. c.

RENO LAZDIŅŠ PLENĒRĀ. RĒZEKNES PILSKALNĀ.
J. IGOVENA foto

PASAULES LATGAĻU PIRMO KONFERENCI ATCEROTIES

VLADIS RIČIKS

Aizritējusi pasaules latgaļu pirmā konference. Kas iespiedies atmiņā, ko gribētos ar siltu vārdu atzīmēt? Ja atskatās, tad tā vien šķiet, ka tās augusta dienas bija pilnas ar sauli, no kurām nāk labestība un sirds garigums, kas pilda arī pašreizējās dienas un neļauj iegrīmt, nolaisties saburītā pelēcībā.

Pretimnākoša, svītīga un saposusies izskatījās Rēzekne, uzņemdamā pa malu malām kliedētos latgaliešus. Ar kājas piecelšanos un «Dievs, svēti Latiju!» tiek atklāta šī sanākšana. Pēc vairāk nekā 50 gadu uzmanīšanas un pašu neuzdrīkstēšanās var nebaidīties no savas balsis un justies brīvs savā zemē. Bet vēl tieši pirms gada šepat sarkanmelnīe mahinatori rupji un paveloši grieža paturēt savu varu un privilējeto noteikšanu. Viņi nav rimūši, tikai pieklusūši, griež zobus, redzēdami, cik stipri un lepni ir īstie šīs zemes saimnieki, cik pārliecināti savā gribā.

Pasaules latgaļu konferences dalībnieku sirsniņiem vārdiem sveic valsts galva Anatolijs Gorbunovs, savā uzrunā izsacīdams prieku būt šeit, tā kā arī viņa vecāki nākuši no Latgales. Galvenais ir pašapziņa un strādātgrība. Vēl vērojama atpalicība daudzās dzīves jomās, tāpēc jātvēl vairāk līdzekļu izglītībai. No laika gala morālo un tikumisko pamatu veidošanai liela loma bijusi kristīgai ticībai, katoliskajai baznīcīai. Latgale būtu mināma kā modelis visai Latvijai ar vēsturisko iecietību pret citām tautām, ar uzticību savai nacionālajai un reliģiskajai pārliecinībai.

Savu svētību dod Viņa Ekselence arhibīskaps Jānis Pujats, izteikdamas domu, ka Latgales zemnieks savu darbu vienmēr sācis ar Dieva vārdu un paligu. Tāpēc bijis stiprs. Zīmīga ir arī Augstākā Padomes deputāta rēzeknieka Antona Seiksta piebilde, ka viņš uzrunu sākot nevis ar «dāmas un kungi», bet gan «brāļi un māsas». Apsveikuma vārdus teic Pasaules brivo latviešu apvienības valdes priekšsēdis Gunārs Meirovics, ASV vēstniecības Latvijā atāsējs Džeimss Kerijs, Andrieva Jurdža fonda vādītājs ārsts Jānis Dimants no Mineapoles, bīskapa Jezupa Rancāna fonda pārstāvis, Nujorkas latviešu katoļu draudzes valdes locekls, bīskapa brāļa dēls Onufrijs Rancāns. «Esmu ieradies šeit tāpēc», viņš saka, «lai atcerētos un pieminētu savas dzīmtenes varonus, kas šeit nolikuši savas galvas, aizstāvot un atbrīvojot Latgalī kopā ar pārējo novadu dēliem. Tas viss ļoti patiesi un simboliski izteikts Latgales piemineklī». Vērā liekamus vārdus izsaka Latvijas Universitātes profesors Vitolds Valeinis: «Tikai stipra, latgaliska Latgale var stiprināt Latviju. Vajinot latgalisko, zaudēsim ne tikai Latgali, bet draudam pakļausim arī Latviju, ja izsiks latgaliskais Latgalē; tad nebūs arī latviskas Latvijas! Tikai pacelot Latgali, palīdzēsim celt visu Latviju».

Pēc daudzajiem sveicinājumiem Latvijas un Rietumu zinātniekiem, sabiedriskie darbinieki nolasa referātus un ziņojumus par Latgales vēstures, kultūrpolitikas, ekonomikas, katoļu baznīcas lomas un ciemiem prātus urdošiem jautājumiem. Konferencē ir pievērtējies 511 dalībnieks, tai skaitā 41 no ārzemēm. Katram uz sirds kas neizteikts, ciemam atklāti pasakāms.

Ari gaiteņos valda pacīlās gars, uzspurdz satikšanās prieks ar sen nerēdzētiem draugiem un pazīpām. Starpībīzīs var brīvi uzrunāt citkāt mazāk sastopamus un piecītām valstsvīrus, sabiedriskos darbiniekus, žurnālistus. Savs sakāmaišūs braucot ir arī tādiem viesiem kā Pilsonu kongresa priekšsēdim Mārim Grīnblatam, «Glābiet bērus!» organizācijas vādītāji ārstei Ingūnai Ēbelei, filozofam Augustam Miltam, Rakstnieku savienības priekšsēdim Viktoram Avotiņam, sirmajam monsinjoram Henrikam Trūpam, Zemnieku savienības priekšsēdim Aivaram Berķim.

Ne tukšām rokām no Rīgas atbraukuši dzējnieki. Šoreiz ne tikai ar dzegas darbību, bet arī ar nopietnām izpētēm. Uz konferences dienām iznākūšajā avīzē ievietota plaša Alberta Ločmeja eseja «Baltinavas zvani». Cik daudz gara darbinieku deviši šīs latgaļu Atzeles zemes pagasts! Viktors Livzemnieks savukārt ir ielūkojis maz zināmajā Latgales arhīvā Minskā un atradis publicēšanai sagatavotu asu kultūrpolitisku rakstu

TAS MŪS STIPRINĀJA

«Latgales rusifikācijas un kolonizācijas politika dokumentos». Vai paņems kāds, viņš šaubās. Vai kā derētu nodrukāt krievišķi, arī polišķi! Viktors Avotiņš ievada lietišķas sarunas ar Latgales Kultūras centra izdevniecības vādītāju Jāni Elkšnu, kā turpmāk varētu sadarboties, lai veicinātu šejenes izdevējdarbi. Bet tā ir stipri rosīga. Cik pūļu, cik atdeves prasījis tas patriotiskais, pašaizlīedzīgais Jāņa Elkšna un viņa palīgu darbs un diendienu, lai īsa laikā varetu piedāvāt veselu grāmatu klāstu latgaliešu rakstu valodā! Kāda bagātība paveras acīm! Grāmatas palīdz iegādāties literatūras vēsturniece Ilona Salceviča, kura publīcējusi ne tikai savus apskatus, bet līdzējusi arī sastādīt, konsultēt, redīģēt kopā ar nenogurstošiem literatūras un valodas pētniekim Vitoldu Valeini, Viktoru Vonogu, Lidiu Leikumu, Annu Stafecku, Staņislavu Saušu, Viktoru Trojanovski.

Pēc izcilā grāmatnieka Vladislava Lōča nāves no trimdas dzīmtenē atgriezies «Tāvu zemes kalendārs». Ar šo 53. gadagājumu nu jau ar visīlgāko mūžu starp latviešu kalendāriem. No Minsterei Rēzeknes izdevēju rokās to nodevis Andryva Jūrdža fonda vādītāja vietnieks dzējnieks Alberts Spogis, kurš konferencē ieradies ar filozofisku apceri «Vai literatūrai jābūt konfesionālai?». Ar kādu gan prieku un gandarijušu šo lielo dienu sagaidījis sārmās Andryva jūrdža mazdels Jānis Cybulskis, kurš «Tāvu zemes kalendāru» bija uzsācis izdot pirms kara kopā ar Vladislavu Lōci!

Beidzot dzīmtenē atgriezies arī literāri zinātnieks rakstu krājums «Olūts», ko sastādījuši Andris Vējāns un Pēteris Zeile. Krājuma 8. laidiens it kā zem viena jumta aptver un vieno kā trimdas, tā arī dzīmtenes autorus. Andris Vējāns var būt īpaši iepriecināts — nule iznākušas viņa atmiņas un vēstures ainas, pārdomas prozā un dzejā «Latgales mozaika», ko izdevišs ne mazāk rosīgs un apņēmīgs izdevējs — «Jasmuiža». Tā ir viņa pirmā grāmata dzīmīgā mēlē.

Pacīlā ir arī kritikis Osvalds Kravalis un žurnālists Antons Rancāns. Piepildījusies viņu senā iecere — izdot Latgales rakstnieku žurnālu. Šī pirmā jūlīja — augusta numura iznākšanā daudz līdzējīgs apgāds «Jasmuiža» un Preiļu rajona avize «Novadnieks». Ar savu nosaukumu «Jaunu Dzeive» žurnāls it kā pasvītro apņēmānos turpināt izcilā grāmatnieka Vladislava Lōča kādreiz izvedoto žurnālu «Dzeive», saglabāt un attīstīt latgaliešu rakstību.

Kultūrvajadzīgu darbu veic arī dzējniece Anna Rancāne. Kopš maija kļuvusi par jaunizveidotās Daugavpils novada avīzes «Latgales Laiks» galveno redaktori. Vienlaikus viņa uzņēmūs redīģēt rakstus Latgales Pētniecības institūta zinātniskajam izdevumam «Acta Latgalica», kas ar 8. laidienu arī pārceļas uz dzīmteni no «Latgales sētas» svešumā.

Šim izdevumam plašu pētījumu gatavojujis Mākslas Akadēmijas profesors Pēteris Zeile. Uz konferences dienām laikraksts «Literatūra un Māksla» nopublicējis filozofa divas nodaļas «Latgaliešu etnometnolītātē un kultūra». Tāpat tuvāk un plašāk būtu jāiepazīst rakstnieka Tadeuša Puisāna no Kanādas pieteiktā tēma par kultivētām nepareizībām Latvijas vēsturei par Latgalī. Materiāls radies no iestakā Rietumu Universitāšu bibliotēkās un arhīvos. 400 gadu garais Livonijas periods, kas ir būtiski katoļisks, atstājis nepētīts. Bet šīs periodi izveidoja un izaukļēja latviešu tautu, tādu, kāda tā ir patlabān.

Bet vai arī par latgaliešu etnometnolītātēs īpatnībām, vēsturisko izpausmi un tipiem skaidrāk par skaidru nerāda Jāņa Streiča mākslas filma «Cilvēka bērns» pēc Jāņa Klīdzēja tāda paša nosaukuma romāna, pirmā kinolente latgalu valodā, kas tikko no Itālijas kinofestivāla atvedusi Grand prix balvu! Pēc seansa Rēzeknes kinoteātri režisors klātesošiem izsūdz savu raizi — ar kādiem līdzekļiem varētu turpināt šo filmu, vismaz vēl kādās trīs sērijas.

Par notikumu jāzūskata arī «Latgaliešu ābeces» (lementars) parādišanās — eksperimentāla mācību

grāmata divās daļās, ko veidojuši Juris Cibulis un Lidija Leikuma. Tā noderēs ne tik vien skolēniem, bet arī pieaugušajiem, kas vēlas runāt, rakstīt un kopī mātes un tēva valodu. Valodas jautājumos vēl daudz kas pārspriežams, pie kādas literārās normas jāpietur. Kā jāsaka: latgalu vai latgaliešu? Avizes «Diena» korespondents Preiļos Jānis Gurgons neapmierināti bilst: «Tie ir divi dažādi jēdziens un nav jaucīgi vai nepareizi lietotāji. Es reizē esmu latgalis un latgalietis. Pēc savas izcelšanās, valodas esmu latgalis, pēc dzīves vietas — latgalietis. Latgalieši ir arī daudzi krievi, baltkrievi, kas dzīvo manā novadā, bet latgalji — tikai tie, kas runā manā mātes valodā. Visumā esmu latvietis. Pēc valodas — latgalis. Un latgalietis pēc dzīves vietas». Cits iebilst teiktājam. Tad jau būtu jāsaka «latvis», nevis tā kā iegājies «latvietis», un latvieši pēc viņa analogijas būtu arī tie krievi un baltkrievi, kas dzīvo Latvijā. Dzējnieks un mūzikās Eugens Karūdzniņš savukārt sašutis pārmet šurp atbrakušiem, cituviņi dzīmūšajiem tautiešiem, kāpēc nerūnā latgaliski. Dzējnieks Viktors Livzemnieks tam piekrīt, jo viņa istais vārds ir latgaliskais Lyuziniks. Bet tikai vai pareizi runājošais sapratīs viņa «nepareizo» un tātad «aplāmi kroplīgo» Vilakas puses izrunu. Saprata gan. Tāpat kā sapratās krāslavieši ar ludzāniešiem, varakānieši ar labvēniešiem. Izloksnes visai atšķirīgas, tāpēc literārajā rakstu valodā pieļaujamas arī parādēlas formas.

Jau pirmajā dienā kļuva skaidrs, ka visu jautājumu loku konference nevarēs aptvert, jau tāpat dienas kārtībā visai raiba. Kaut ko atrisināt, izlemt var tikai speciālistu šaurākā saietā. Galvenais ir tas, ka pa pasaulei izkliedēta latgaliešu inteligēnci var satikties, atkal sevi apzināt. Tam ir nenovērtējama nozīme.

Daudz kam šoreiz pieņemjams vienreizīgais vārds «pirmais»: Pasaules latgalu pirmā konference, pirmā grāmata autoram, kas izdota latgaliski, pirmās žurnāls, pirmā filma, pirmās gads televīzijai, izdevējiem, pirmsākumi Latgalē (J. Murāns), senā Jersiks valsts (E. Mugurevičs), Sibīrijas gaitas (E. Kozlovskis), Latgales pēckara historiogrāfija (K. Počs), latgalieši un 5. Saeima (I. Kemzāns) u.c.

Viens otrs, no tālienes braucis, nogaužas, ka pārāk iss laiks atvēlēts konferencei un tāpēc nevar izrisināt un pieņemt izšķirošus lēmumus.

Neskatos uz visu to, konferences noslēgumā tiek pieņemts svarīgs un apjomīgs Aicinājums, kurā uzsvērt, ka novada ekonomiskās un sociālās demogrāfiskās situācijas normalizēšana, latgaliskās vides atjaunošana un nostiprināšana ir viens no visas Latvijas valsts neatkarības un drošības stūrakmeniem.

Jā, savā ziņā taisnība iebildumiem. Salidojums daudzējādā zinājumi, arī vēsturiski vērtējumi, kas īstātējami, kādās Latgalē, neapraugi ievērojamās piemītas vietas, mākslas

izstādes, izslāvētos podniekus! Dienas vakarpusē tāda iespēja radās pie viena no slavenās Ušpeļu dzimtas keramikiem — Pētera. Viņš iedēzinājis savu cepli. Ikreiz tas ir atbildīgs notikums. Šī reize pārvēršas par tādiem kā saviesīgiem svētkiem. Ar novēlumiem, ar dzejām, ar dziesmām, ar aizrautīgiem muzikantiem, kad dancī sagriežas pašu ļaudis un pašu austrālieši un amerikāņi.

13. augusts klūst par svarīgāko Latgales salidojuma dienu. Pēc dievkalpojuma Rēzeknes Jēzus Sirds baznīcā karogs gājens virzās uz Latgales atbrīvošanas pieminekļa «Vienoti Latvijai» atklāšanu tā vēsturiskajā vieta. Jāpiebilst, ka par gājieni norisi plānoti un pārdomāti līdz sīkumam procedūrā parūpējies pāvests Andrejs Trapuča.

Debesis dzidri zilas, saules pilnas cilvēku sejas, apvestas un apņēmīgas. Skan bažnīcu zvani, ielās plānā valsts karogi. Šajā brīdi ik latgalietis sevī izjūt lepnumu un pacīlātību gan par trešo reizi atdzīmušo Māru, gan par vēsturisko jundu, it kā vēl un vēlreiz apliecinot visai pasaulei: «Mēs esam! Mēs augšāmceļamies!». Tas ir tas latgalu sensēnais spīts pastāvēt. Pie savas zemes, valodas, pārliecības cauri gadu simtu simtiem zem vāciešu, zviedru, poļu, krievu uzkundzības. Tas ir katolicisms, kas turējis kopā tautu, katolicisms kā kultūras nacionālās pašapziņas sastāvdaļa. Marksisms-lepiņisms šais 50 gados izmantoja gandrīz vai visus reliģiskos atribūtus saviem mērķiem: sprediķus, svētbildes, bet nebija tā, kas īstātēja kā grēku nozēlus un ticības mūžīgai dzīvei, atpestīšanai, garīguma un dīvēšanas mīlestībās.

Atklāšanas ceremonijā AP priekšsēdētājs Anatolijs Gorbunovs atzīmē, ka pieminekļa simboliskā jēga ir — tautu saglabāt vienotību, meklēt vienojošo arī ar citu tautību latgaliešiem. Romas katoļu baznīcas arhibīskaps metropolīts V. E. Jānis Pujats iesvēta pieminekli un dod vēstību arī svētceļotājiem, kas kājām iet 55 kilometrus tālājā ceļā, lai 15. augustā nonāktu pie Māras zemes Dievmātes viņas goda dienā. Skan Latgales kori, skan dzēja, dejo tautisko deju kopa. Un visā šajā svētku reizē ikviens izjūtam, ka atkal esam uz priekšējiem Dieva un savas tēvzemes mīlestības stiprināti.

Pasaules latgalu saīeta noslēgums izskan svētreizē Aglonā. Liekas, cik tad sen atpakaļ bija Y. Ričika apjūsmotais saīets un tomēr tas jau vēsturē pirms četriem gadiem. Kas mums palicis, kas īstātēs, kas nācis kālī? Vai nebūtu vērts atcerēties, paspriest, parunāt? «Zemturis» visam dod platu «zaļo ielu»!

OSKARS SEIKSTS

LATGALIŠU LITERATURYS ESENCE

Napaseņ kā Ilgys Muiznīcīs variācija par latgaliešu literatūras vēsturi Latgolys Kulturys centra izdevniecībā izguojuse «Latgaliešu literatūras vēsture» — programma, kas dūmuota kai materials augstskolam i videjā muoceibū īstudem. Itei latgaliešu literatūras programma ir kai turpīnujums M. Apeļa I. M. Bukša fundamentalim pietejuim, grūmotys uzdzavums — apgiut viesītās turpīnujums — pārējās vēsturei. Izgujušo grūmateņu nav izvārstīts literatūras peripeteju izkuost — išķicītās viņ pamatlīnējās latgaliešu rokstu atteisteibā, pyrmūreiz tāda stila dorbā, vārtās arī pieckara davums literatūrā (M. Bukša literatūras viesture aptver laikapīsmu vīn da 1950-tūs godu, izīt 1957. g.). Zynuotuojim vysinteresantuokais varātu redzētās plosais literatūras sarokstā ikuortuojujums — materiali par latgaliešu literatūras temu latgaliešu, Lavejīs i triydmīdzībās izdavumūs, periodikā it sevišķi.

Lagališu literatūras process dūts žanru viesturiskajā atteisteibā: nu pyrmuo grūmotys, pyrmuo

grūmu stuosta, pyrmuo romana latgaliski da pat jaunuokūs dzejis i prozys autoru O. Kūkuoja, O. Slišāna, O. Krava

